

Loredana Ivan

Adina Chelcea

Septimiu Chelcea

COMUNICAREA NONVERBALĂ ÎN INTERACȚIUNILE COTIDIENE

Redactor: ANCA MILU-VAIDSEGAN
Tehnoredactor: CRISTIAN LUPEANU

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii COMUNICARE.RO, 2021.

Editura COMUNICARE.RO este departament în cadrul Școlii Naționale de
Studii Politice și Administrative, Facultatea de Comunicare și Relații Publice.

Editura COMUNICARE.RO

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Str. Povernei, nr. 6, sector 1
010643, București
România
Tel.: 0372.177.150
www.edituracomunicare.ro
e-mail: editura@comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IVAN, LOREDANA

Comunicarea nonverbală în interacțiunile cotidiene / Loredana Ivan,
Adina Chelcea, Septimiu Chelcea. – București: Comunicare.ro, 2021

Conține bibliografie
ISBN 978-973-711-632-1

I. Chelcea, Adina
II. Chelcea, Septimiu

Cuprins

Prefață / 7

Loredana Ivan

CAPITOLUL 1. Comunicarea nonverbală: istoric, structură, forme, funcții / 13

Septimiu Chelcea

CAPITOLUL 2. Expresiile faciale emoționale / 63

Loredana Ivan, Septimiu Chelcea

CAPITOLUL 3. Gesturile, postura și mersul / 93

Septimiu Chelcea, Loredana Ivan

CAPITOLUL 4. Proxemica, haptica, oculezica / 139

Septimiu Chelcea, Adina Chelcea, Loredana Ivan

CAPITOLUL 5. Vocalica, olfactiva / 177

Septimiu Chelcea, Loredana Ivan

CAPITOLUL 6. Cronemica și artefactele / 199

Adina Chelcea, Septimiu Chelcea

CAPITOLUL 7. Paradigma „feliilor subțiri” în analiza comportamentelor nonverbale / 227

Loredana Ivan

CAPITOLUL 8. Semnale nonverbale în decodificarea minciunii / 249

Loredana Ivan

CAPITOLUL 9. Competența și antrenarea competenței în comunicarea nonverbală / 279

Loredana Ivan

CAPITOLUL 10. Ipostaze ale comunicării nonverbale / 311

Loredana Ivan, Septimiu Chelcea

Bibliografie / 357

CAPITOLUL 1

Comunicarea nonverbală: istoric, structură, forme, funcții

Septimiu Chelcea

Dacă nu am ști că în pandemia COVID-19 masca de siguranță și păstrarea distanței fizice de 1,5 m – 2 m salvează vieți, nu am înțelege de ce oamenii își ascund zâmbetul și nu își mai dau mâna când se întâlnesc, ci „își dau coate”, de ce și-au schimbat modul de a comunica bucuria revederii. (Fig. 1.1)

Fig. 1.1. Vicepreședintele SUA, doamna Kamala Harris, și președintele Camerei Reprezentanților, doamna Nancy Pelosi, se salută în deschiderea sesiunii comune a Congresului, prilejuită de discursul de politică generală al Președintelui Joe Biden (28.04.2021)

Precizări conceptuale

Pentru a avea idei clare și distincte, conform dictonului cartezian, trebuie să ne precizăm termenii încă de la începutul discuției. Este ceea ce voi face în acest capitol. Propun o definiție a comunicării nonverbale din perspectivă psihosociologică și atrag atenția asupra unor probleme științifice controversate, precum apariția limbajului, evoluția societății umane, relația dintre comunicarea verbală și comunicarea nonverbală. În continuare, analizez structura, funcțiile și disfuncțiile comunicării nonverbale.

Cuvintele nu sunt de-ajuns. În sprijinul lor vin gesturile, postura, mimica ș.a.m.d. De ce? Răspunsul vizează funcțiile comunicării nonverbale. Care este structura comunicării nonverbale? Cu alte cuvinte, ce semne, coduri și canale de comunicare folosim? Dar mai întâi să precizăm înțelesul termenilor fundamentali ai comunicării nonverbale cu care vom opera în continuare, urmând îndeaproape excelenta lucrare *Modele ale comunicării pentru studiul comunicării de masă* a lui Denis McQuail și Sven Windahl (1982/2001, pp. 11-13).

Termenul „comunicare” semnifică orice transmitere a informațiilor, ideilor și emoțiilor de la o entitate socială (persoană, grup uman, colectivitate) la alta prin intermediul mesajelor. Dacă etimologia cuvântului „comunicare” este clară: *communico*, are, avi, atum semnifică, în limba latină, acțiunea de a face ceva comun, de a împărți cu cineva, de a împărtăși, nu același lucru se poate spune despre înțelesul termenului în literatura de specialitate. În urmă cu peste cincizeci de ani, profesorul de comunicare Franck E. X. Dance (1970) enumera nu mai puțin de cincisprezece sensuri ce pot fi asociate termenului de comunicare:

- 1) Schimb verbal de gânduri sau idei.
- 2) Proces prin care noi îi înțelegem pe alții și, alternativ, ne străduim să fim înțeleși de ei.
- 3) Interacțiune (chiar la nivel biologic).
- 4) Proces care ia naștere din nevoia de a reduce incertitudinea, de a acționa efectiv și de a apăra sau întări eul.
- 5) Proces de transmitere a informațiilor, ideilor, emoțiilor sau priceperilor prin folosirea simbolurilor (cuvinte, imagini, figuri, diagrame etc.).
- 6) Transfer, schimb, transmitere sau împărtășire.
- 7) Proces care unește părțile discontinue ale lumii vii.

- 8) Proces care face comun mai multora ceea ce este monopol al unuia sau al unora.
- 9) Totalitatea mijloacelor de transmitere a mesajelor militare, a ordinelor etc. (telefon, telegraf, radio, curieri).
- 10) Proces de îndreptare a atenției către o altă persoană în scopul reproducerii ideilor.
- 11) Răspuns discriminatoriu (sau constant) al unui organism la un stimul.
- 12) Transmitere a informației (care constă din stimuli constanți) de la o sursă la un receptor.
- 13) Proces prin care o sursă transmite un mesaj către un receptor cu intenția de a-i influența comportamentele ulterioare.
- 14) Proces de tranziție de la o situație structurată în general la o altă situație aflată într-o formă perfectă.
- 15) Mecanism prin care se exercită puterea.

(Fârte, 2004, p.16)

Comunicarea poate fi verbală, când informația este transmisă prin limbajul articulat (oral sau scris), sau nonverbală, când nu folosim acest limbaj. Termenul de „comunicare nonverbală” are o sferă mai largă decât cel de „comportament nonverbal”, care desemnează modificarea intenționată sau neintenționată a poziției corpului unei persoane în raport cu un sistem de repere spațiale sau schimbarea poziției componentelor corporale ale acestuia (cap, trunchi, membre etc.) în raport cu un sistem de axe rectangulare, în afara acțiunii directe a altor persoane, prin producerea sau limitarea forțată a mișcărilor corporale sau prin deplasarea în spațiu a respectivelor persoane fără acordul acestora.

Ca și comunicarea verbală, comunicarea nonverbală poate fi modelată în termenii de emițător, receptor, mesaj, canal de comunicare, efect, feedback și context al actelor de comunicare. Emițătorul este sursa mesajelor; receptorul este destinatarul. Mesajul are o semnificație care este codificată (tradusă într-un cod, într-un sistem de semne, adecvat canalului de comunicare și receptorului) de către emițător și decodificată (retradusă) de către receptor. (Fig. 1.2)

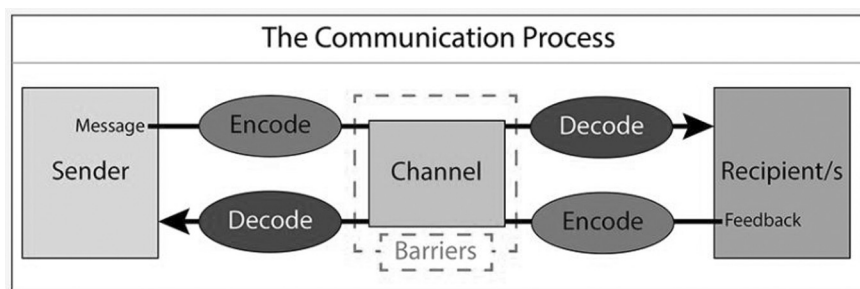

Fig. 1.2. Procesul de comunicare

Decodificarea mesajelor comunicării nonverbale trebuie să aibă în vedere contextul cultural, informațiile culturale asociate unui act de comunicare. Unele culturi sunt înalt contextuale (se acordă o importanță deosebită contextului în stabilirea sensului unei comunicări), altele sunt slab contextuale. În culturile înalt contextuale, cea mai mare parte a informației comunicării sau mesajului este în contextual fizic sau este internalizată în persoana care comunică, și o foarte mică parte este transmisă codificată explicit (Hall, 1976, p. 91).

În culturile înalt contextuale, durata discuțiilor de prezentare a unei firme, de exemplu, este mai mare decât în culturile slab contextuale. Când se stabilesc întâlniri de afaceri, trebuie să se aibă în vedere acest element al cronemicii, al comunicării nonverbale prin intermediul percepției și utilizării timpului (a se vedea subcapitolul rezervat cronemicii). Sunt înalt contextuale culturile chineză, coreeană, japoneză și slab contextuale culturile nord-americană, din Australia și din Europa de Nord (Germania, Norvegia, Suedia, Finlanda, Elveția – după cum s-a constatat în unele cercetări (Dulek, Fielder, Hill, 1991). În culturile slab contextuale, comunicarea este explicit codificată și preponderent verbală. În astfel de culturi un gest rămâne un gest, semnificația lui este luată în considerare fără a fi ajustată după împrejurări, după situații. Acest lucru se va vedea foarte clar când vom discuta despre tabuul atingerilor (contactul cutanat). Personal, apreciez că românii aparțin unei culturi mediu contextuale, intermediare înalt și slab contextuale. Grecii, englezii, francezii, spaniolii sau italienii fac parte din aceeași grupă a țărilor cu o cultură deopotrivă înalt și slab contextuală (Gudykunst, Kim, 1992). Totuși, să nu neglijăm semnalele nonverbale, să fim atenți cum le decodificăm

și, totodată, să ne controlăm cât mai bine gesturile, postura, expresiile faciale etc., dacă dorim să dobândim competență în comunicarea nonverbală.

Problema abilității de decodificare a mesajelor nonverbale a concentrat atenția multor cercetători. S-au înregistrat diferențe în funcție de variabilele apartenență la gen (*gender*) și vârstă. C. Lancelot și Stephen Nowicki (1997) au descoperit că odată cu creșterea în vârstă se obțin rezultate mai bune în decodificarea mesajelor transmise de postură și gesturi, dar vârsta receptorului nu influențează performanța în decodificarea expresiilor faciale. De asemenea, C. Lancelot și Stephen Nowicki au documentat că, la vârsta medie de 12 ani, fetele au abilități de procesare a comunicării nonverbale mai dezvoltate decât băieții. Cercetările conduse de Judith A. Hall (1984), profesoară de psihologie la Northeastern University (Boston), au relevat că femeile decodifică mai exact mesajele nonverbale, indiferent de vârsta și sexul emițătorului. (Fig. 1.3)

Fig. 1.3. Judith H. Hall (n. 1946)

Până acum nu s-au formulat însă explicații teoretice privind apariția acestor diferențe. Au fost avansate doar ipoteze privind influența culturii și socializării: femeile, având un status social mai scăzut comparativ cu bărbații, sunt încurajate încă din copilărie să dea atenție mesajelor nonverbale. De remarcat că avantajul femeilor în decodificarea mesajelor nonverbale este specializată: este evidentă doar în legătură cu comunicarea vizuală, nu și în ceea ce privește paralimbajul, domeniu în care bărbații dau dovadă de aptitudini superioare. Problema este interesantă și așteaptă să fie cercetată în continuare, dat fiind faptul că poziția femeii